

آذربایجان رقص لریندن ...

مؤلف: حسن اومود اوغلو

دقت!!!

حرمتلی اوخوجو! همین مقاله رقص، یاشار ایرانی-اوتلار (بیگی لر!!!) رقص قوروپو و رقص محمد محمدی-ایلدیرم رقص قوروپو باشچیلاری طرفیندن اوغورلانمیش و بوراخیقلاری رقص دیسکتی (سی دی) و قوردوقلاری ویلاگلادا اؤز یازیدقلاری مقاله و سند کیمی اراته اولونموشدور. هامی یا بللی دیر کی، رقص ساحه سینده چالیشان اکثر رقص لاریمیز عمومیتله اخلاق و نزاکت دن اوزاق شخص لردیرلر. ائله بونا گۆره ده یازدیغیم بو مقاله نی رقص لارا دئییل، کیچیک یاشلی جسور اوغلان «آیدین عبادی» یه اتحاف ائدیرم.

عصریمیزده رقص، دنیا خالقلاری اینجه صنعتینن آیریلماز بیر قولودور. هر خالقین اؤزونه مخصوص رقص لری وار. دؤروموزده، بو اینجه صنعت نوعو داهادا اینکیشاف ائتمیش و مختلف قوللارا آیریلیمیش دیر. «رقص ریتمیک حرکتلرین ایفاده لیگی و انسان بدنی نین پلاستیکلیگی نه اساسلانان اینجه صنعت نؤعودور.»¹ سووئت انسیکلوپئدیاسیندا، رقص حاققیندا وئرین بو ایضاح مکمل اولمایارقاق، اوسته لیک یالنیش دیر؛ چون کی بشر تاریخینده اینجه صنعت اولماز دان اؤنجه، رقص لر

¹ - سووئت انسیکلوپئدیاسی، ج 8، ص 126 .

موجود اولموشدور. فيکريميزجه، ايلک انسانلار خارق العاده آکسيالار (ايش، عمل)، فوق الطبعی قوه لر قارشى سيندا اؤز لر يندن رئاكسيا (عكس العمل) گوستر ييب و معين حرکت لر له، اؤز حيس لر يني، دويفو، دوشونجه و قورخولار يني آشكار و ايفاده ائتميشلر. رقص؛ کئيبک کيشى نين (ايلک انسان) نين امک، گونده ليک ايشلرى، اوچولوق و طبيعته قارشى ايچيندن قوپان حيس و هيجانيندان دوغولموش ديل و دوشونجه طرزى دير. ايستر خئير، ايستر سه شر قوه لر قارشى سيندا سمبوليک و رمزى شكيلده اولان جاوابى دير. باشقا سؤزله دئسک، دانيشيق عنصر لر ينه (سس، جمله و...) دا يانمايان بير ديل دير. ساده، لاکونيك و عين حالدان دولغون ايفاده طرزى دير.

بو ساده ديلين ايچينده مرگب ليک وار. فونئتيکا، لئکسيکا و گراماتيکا ائلمئنت لر يندن يارارلانمايان بو ديلين (رقصين) اساس تملی ايسه، ال حرکتى (گئنئتيک ديل)، ميمیکا و پانتوميم دير. رقص ده آرديجيل و ريتميك حرکتلر، ايزله ين انسانين ذهينده معين بير مؤئبى تصوير ائده رک جانلانديرير. ايلک انسان، ريتميك حرکتلر ده، دينى و سئحيرلى تاثير اولدوغونا اينانيردى. مقدس رقص لر انسانليغين ان اسكى بير اينانجى دير. ايلک انسانلار، رقصى، عموميتله ماسکالارلا ايفا ائده رديلر. ساواش، اولوم رقص لرى هله ده بعضى خالقلاردا قالماقدادير. قديم تورکلرين شامان رقص لر ينده انسانى اؤزوندن چيخاران (ترانس حالى) رقص لر وارايميش. يونانلى لارين «*Eleusis*» آيين لر ينده، ديونيسوس دينينده، اسلاميتين مولوى چيليك آيينينده، انسانى اؤزوندن چيخاران و تانرى يا چاتديران رقص لر واردير.² رقصين يارانما تاريخى و هانسى بير خالقين طرفيندن ياراديلديغى علم عالمينه دوزگون بللى دئييل دير. بلکه ده ايلکين رقصى، سورو حاليندا ياشايان انسان، (*Barikosefar*, *Dolikosefar*) ياراتميش دير. بو ايسه پالتوليت (قاباداش) دؤروندن قاباكي مين ايلليک لره قايدير. آفريقا يئرلى لرى، قيزيل درى لر، استراليا يئرلى لرى و قديم تورکلر، رقصين ايلک يارادانلارى اولموشلار. آدى چکيلن خالقلارين ياشادىغى اراضى لره، بشر يتين کورپه چاغلاريندان قالان پتروگيليفلر، قايا اوستو رسم لر بونا ان دوزگون توتالقادير. بو قديم قايا اوستو رسم لر هله ده قالماقدادير؛ 58000 ايل ميلاددان اونجه استراليا دا، 45000 ايل ميلاددان قاباق آفريقادا (ساخاران)، 16000 ايل ميلاددان قاباق باشقيرديستاندا (تامقالى)، اؤزبكيستاندا (سارجى ساي)، فرانسه ده (کومبارئل، مونئسپان، لاسکو) اسپانيدا (آلتاميرو و کاستيليو) دا يئرلشن ماغارا و قايا تصويرلرى

² - اينانچ سؤزلوبو، اورخان خنجرلى اوغلو، ص 136 .

واردیر. آنجاق آذربایجان رقصی ایله باغلی آن ایلك رسملر ایسه قوبۇستان قایاوستو رسملری دیر. همین قایاوستو رسملر میلاددان 34000 ایل قاباغا عاید دیر.³ آذربایجان رقصلری نین زنگین و چئشیدلی اولدوغو، بو خالقین اؤزونون و رقصلری نین قدیملیگینه توتارلی بیر وثیقه دیر. رقص حاقیندا دوشوندوکه، بئینیمیزده بیر نئجه سؤال یارانیر: 1- رقص سؤزونون آنلامی نه دیر؟، 2- رقصلرین هانسی نوع داها قدیم دؤورده یارانیلار؟، 3- رقص سؤزو هانسی خالقین لئکسیمی دیر؟... رقص سؤزونون منشأینه دایر بیر چوخ عالیملر نظر وئرمیشلر. ایستر عرب، ایستر فارس و یا خود تورک لئکسیکولوق و ائتمولوقلاری بو سؤزو اکثر حالدا عرب منشألی سؤز حساب ائتمیشلر. فارس لئکسیکوگرافی، علی اکبر دهخدا اؤزوندن قاباکی لوغت شوناسلارا دایاناراق رقص سؤزونو عربجه حساب ائدیپ ایضاحیندا یازیر: پویه دویدن (آختاراراق قاچماق)، جنبیدن (ترپنمک)، درخشیدن سراب (ایلغیمین پارلاماسی)، جوشیدن می (چاخیرین قایناماسی)، مست کردن (اسروک لئمک)، بازی کردن (اویناماق) و سایر.⁴ دهخدا و باشقا دیلچیلر سهو ائدره ک رقص سؤزونو، عرب سؤزو کیمی قیده آلیرلار. بیز، چوخ مدتلی آختاریش و تدقیقاتیمیزا دایاناراق بو سؤزو عربجه دئییل، لاتین منشألی لغت حساب ائدیریک. رقص سؤزو اصلینده «Reaksia//Reactio» سؤزلریندن آلینمیش دیر. همین سؤزون بیرینجی حیصّه (Re): علیهینه و ضدینه آنلامینی داشییرر اما ایکینجی حیصّه (aksia) سؤزو ایسه ایش یا عمل دئمک دیر.

بئله لیکه دئمک اولار کی، رقص سؤزو حرکت و فعالیتته جاواب قایتارماق دیر. دوغرودان دا بئله دیر. رقص، ایلك انسانین فوق الطبیعی قوه لر، تانریلار، گوجلو وارلیقلار و طبعیت حادثه لری قارشى سیندا، اؤزوندن گؤستر دیگی، رئاکسا (جاواب و حرکت) دیر. دئمک رقص سؤزو لاتین منشألی رئاکسا سؤزون عرب لشمیش (معرب) فورماسی دیر. آذربایجان تورکجه سینده، رقص سؤزونه قارشیلیق اولاراق چوخ لئکسئم لر واردیر همین سؤزلر خالقیمیز طرفیندن هله ده ایشلنمکده دیر. قدیم آذربایجان

^{۳-۱۹۳۹} - جو ایلدن باشلاناراق تدقیق ائدیلمن قوبۇستان بؤلگه سی؛ اسحاق جعفرزاده، جعفرقلی رستمزاده، فیروزه مورا د اووا و سایر عالم لر طرفیندن تام دقیق شکیلده اینجه لئمه ده، هله لیک دوغما قوبۇستانیمیزدا 6200 قایاوستو رسملر، 40 دان آرتیق کورقان آشکار ائدیلمن، 100000 دن آرتیق اکسیونات تاپیلیب. بیلگی نلر طرفیندن آپاریلان کرین سیناقلاری و تستلر، قوبۇستانین 34000 ایل میلاددان اؤنجه یه (اوست پالئولیت دؤورونه) عاید اولدوغونو و قدیم لیگین ثبوت ائدیر. قید ائتمک لازم دیر کی، بش - آلتی ایل بوندان قاباغا کیمی، سهو اولاراق بو قایاوستو رسملرین قدیم لیگی 7000 ایل میلاددان اؤنجه یه عاید ائدیلمدیر.

و تورک خالقى، رقصه «اويون» دئيردى. همن سؤز فارس ديلينه «آيين» فورماسيندا كئچميش و اؤز ايشلكليگيني قورويان آن قديم تورک سؤزلريندن دير. اويون سؤزو: اوى؛ فيكىر، دوشونجه، دوشونجه نين ايفاسى، مصلحت، ياريش آنلاميندادير. ديليميزده اويون وئرمك، اويون اويناماق، اويون بازليق، اويون باباسى (قديم کوتلهوى رقص لرده رهبرلىك ائدن آدام) و ساير دئيم لر بو گونده ايشلنير. ميرعلى سئد اوف گؤستريكى، شور، قيرقيز، قارا قيرقيز، اويغور، تئله اوت تاتارلار نين ديلينده، لئبئد لهجه سينده اوى سؤزو عاغيل، درآكه (قاناچاق)، آنلاماق، ذكا، معناسيندادير. قديم اؤزبکجه ده (شورا و مصلحت) دئمك دير.⁵ همين اويون (رقص) يوغ مراسيمينده اجرا اولونوردو. اويون سؤزوندن باشقا، ديليميزده سوزمك، سينديرماق، قول گؤتورمك سؤزلى ده رقص معناسيندا ايشلنمكده دير. قازاق توركلرينده رقصه «Biy» و اويغور توركلرينده ايسه «Ussul» دئيلير. بيزيم فيكر يميزجه عرب، فارس ديلينده كى اهل عرفان رقصى سايبيلان سماء سؤزوده، اصلينده آذربايجان و تورک ديلينده رقص آنلاميني داشيبان «سينما» (سينديرماق//رقصيدن) سؤزوندن آلينمادير.⁶

⁵ - آذربايجان خالقى نين سؤى - كؤكونو دوشونر كن، ص 508، مير على سيداوف. كؤچورن: رحيم شوانلى .

⁶ - بعضى عالم لر بو سؤزو عرب منشالى «سماع» ايله ايضاح ائدير لر حالبو كى ائشيتمك معناسى داشيبان سماع سؤزو «سمع» فعليدن دير. بو ايسه عبرانىجه «شامو» سؤزوندن آلينميشدير.

رقص لرین نوعو

رقص لر اساساً ایکی یئره بؤلونور: 1- سؤلُو رقص لر (فردی و تکلیکده ایفا اولونان رقص لر) 2- کوللئکتیو رقص لر. (کوتلهوی و جمعی شکیلده ایفا اولونان رقص لر).

فیکریمیزجه کوللئکتیو (جمعی) رقص لر، سؤلُو (فردی) رقص لر دن داها قدیم دیر؛ چونکی ایلك انسانلار، سورو شکلینده یاشایان زامان، دیری قالماق، قیدا الده ائتمک شانسی، اووون (شکار) اوغورلو و یا اوغورسوز اولدوغو سیلاحا گوونه رک دئییل، بلکه انسانی قوه نین سایجا آز-چوخلوغونا باغلی ایدی. ایلك اوچولوق دؤرو قبیله نین انسان جمعیتی نین سایجا بیرباشا باغلی دیر. ائله بونا گؤرده ایلك رقص لر همن دؤور یعنی ایلك اوچولوق دؤورو ایله علاقه داردیر. حتی بوگونکی کوتلهوی رقص لریمیزده اوچولوق علامت لری اوخ آتماق، آت قووماق، حیوان حرکت لری قالمقدادیر. فردی و یا سؤلُو رقص لرله گلدیکده، دئمک اولارکی بو رقص نوعو، کوتلهوی رقص دن داها گنج دیر. دین لرین یارانماسی، اوتوراق حیات، توتما تیک و میفیک مضمون داشییان حرکت لر و فیقورلار، فردی رقص لرده داها چوخ گؤزه چارپیر. قدیم خالق لارین بیر چوخوندا اولدوغو کیمی قدیم آذربایجان و تورک خالق لاریندا فردی رقص لر دین و آیین لرله باغلی دیر. بو رقص لر اساساً دینی رهبر، قام-شامان، و کاهن لر طرفیندن ایفا اولوناردی. بو رقص لر گویون آن اوست قاتیندا اوتوران «اولگئن تانری»⁷ اوچون قوربان وئرین زامان، و یا خود ارلیک-یانگ⁸ و یا خود دا آباسی لاری⁹ قووماق اوچون اودون-آلووون دؤوره سینده هرله نره ک، اودون اوستونه قییمز چيله یهرک آیاقدان دوشوب اوزوندن چیخانا قدر ایفا اولونان حرکت لر دن عبارت ایدی. همن رقص لرده قام-شامان آن دیرلی پالتارلارینی گئییردی و آت سودوندن حاضیرلانان قییمزدان ایچیب دؤهول-دومبرا و یا باشقا بیر موسیقی آلتی (اساساً ضربی آلت) ایله ترانس اکستاز حالینا (خلسه) چاتیب زیل قارا و یا آغ آت، اینک و ... حیوانلاری تانری یا قوربان وئریم ائل اوبایا اوغور طلب ائده ردی و یا خود پیس روحلاری معین حرکت لرله (رقص و موسیقی) ایله قووماقا چالیشیردی. قام-شامانلارین پالتارلاریندا

⁷-قدیم تورکلرده بؤیوک آلاه. بعض حاللاردا «تانیر قاراخان» آدی ایله ده قید اولور.

⁸-قدیم تورکجه ده شیطانین آدلاری.

⁹-آباسی: ضرر وئریمی خبیث روحلارا دئییلیر.

باشلیجا اولاراق قوش و یا بیر توتتم شکی اولمالی ایدی. رقص لریمیزده قوشلارلا باغلی حرکت لر (قارتال، چغری، توغان و لاجین) آت قووماق و باشقا حرکت لر هله ده قالمقادیر. معاصر دورده ایفا اولونان بعضی سولو رقص لر ده واردیرکی، دینی و آیینی کاراکتئر یوخ، بلکه معین لیریک و ائپیک و سایر مضمونلاری داشیییر، بونلار سوژتتلی رقص لردیر. بو رقص لر چوخ وقت قادینلار طرفیندن سولو (تک) شکیده ایفا اولونور.

بو قیسا معلوماتدان سونرا حرمتلی اوخوجولارا، آذربایجاندا آن چوخ ایفا اولونان اوچ رقصدن بیر آز بیلگی وئرمک ایسته بیریک:

1- یاللی: الده اولونان قاینقلاردا یاللی آن قدیم آذربایجان کوتلهوی خالق رقصی، کوردلر، گورجولر، ارمنی لر آراسیندا دا گئنیش یاییلمیش دیر. تویلاردا و ائل شنلیکلرینده اینسترومنتال آنسامیل (اساساً ایکی زورناچی و ناغاراچی دان عبارت) و یا خود ماهنی نین مشایعتی ایله ایفا ائدییر. ایفاچی لارین سایه غیر محدود اولور (5 - 10 و 80 - 100 نفره ده ک). یاللی رقصی زامانی:

* ال - اله توتولموش یا خود قادینلاردان عبارت و بعضاً قاریشیق دسته دوزهلدییر، همین دسته نین سایه ایکی، اوچ و داها آرتیق اولاییلر.

** دسته نین باشیندا دوران رقص، یاللی باشی (الینده یاییلق یا خود چوبوق توتوب)، آخیرینداکی ایسه آیاچی آدلانیر.

*** یاللی اولجه آغیر تئمپلی باشلانیر، گئتدیکجه سرعت له نیر.

**** ایفاچی لار ریتمیک حرکت لرله (بدن لری نین آییلیب قالخماسی) ایله دوره وی رقص ائدییرلر، بو رقص حاقیندا ایلك معلوماتا قوبوستان قایا تصویرلرینده و داها سونرا نیظامی نین «خسرو و شیرین» بوئماسیندا راست گلیریک. واختی ایله یوزدن آرتیق یاللی هاواسی اولموش دور؛ چولاغی، اوچ آددیم، دونه یاللی، آی دونه، زوپو- زوپو، هئراتی یاللی سی، قاز-قازی، کوچری، ائل یاللی سی، ایکی آیاق، قالدان قالایا، چوپو-چوپو، سیا قوتو، تنزه ره، عرفانی و ...

یاللی ایکی یئره بولونور:

1- سوژتتلی یاللی لار،

2- رقص یاللی لار.

معین حادثه‌نی تصویر ائدن سوژتلی یاللی لار، تئاترلاشمیش خالق اویونلاری اولدوغو اوجون، اویون، یاللی آدلانیر. رقص یاللی سیندا ایسه تام قهرمانلیق موتیولری نین خالقا احوال و روحیه‌سینی گنجلیگینی، چئوکیلیگینی، تصویری و ترم عکسینی تاپیر. آذربایجان یاللی سینا بنزه رقص لر مختلف آدلارلا آروپا و آسیانین بیر چوخ خالقاری آراسیندا یاییلمیش دیر. گورجولرده پئرخولی، اؤزبکلرده یاللا و لاپار، مولداویالاردا تاباکارباسکا، فرانسیزلاردا بیرانئل و فیRANDولا، رومئن لرده آرکان، بولغارلاردا تیزئسکوخورو، چئکلرده چئتریژ پارووا، یونانلاردا سیرتاکی و...¹⁰ مشهور یاللی لاردان اوزون دره، جینیق-جینیق، گوبو، کوردون آغیری، جیران-جیران، شرور، شرانی، ناخجوانی و تبریز یاللی لاری دیر.

اورمو شهری نین کندلریندن بیرینده بیر نوع یاللی دا قیده آلینیب دیر؛ بو یاللی، ان چوخ ایفا اولوندوغو کندین آدی ایله علاقه‌دار «بالوو یاللیسی» آدلانیر. آذربایجان رقصی اوزره تدقیق آپاران عالم کمال حسن‌اوف، یاللی سؤزونون منشأینه حاقدا دئییر: یال سؤزو؛ جرگه، زنجیر خطی دئمک دیر. واختی ایله باشقا آدی اولموش بو رقص، تدریجاً آذربایجان دیلی نین عمله گلمه‌سی ایله علاقه‌دار اولاراق اؤز حرکت دوزومونه، قورولوشونا گؤره عینی آد، یاللی (جرگه‌یه دورانلار) آدینی کسب ائتمیش دیر.¹¹ بیز بو سؤزله راضی لاشا بیلیمیریک. فیکیمیزجه یاللی سؤزو اصلینده یالو (اود، آلوو، آتش) سؤزویله باغلی دیر و قدیم تورک دیلینده یال، ایشیق معناسینی دا داشیمیش دیر. یال دیریم، یال دیراق، یالاپ سؤزلری ده دیلیمیزده قالماقدادیر. کلاسیک متن لرده و قدیم سؤزلوک لرده یال کؤکلو سؤزلر چوخ دور: یال دیراماق-پارلاماق. ایشیق لانماق، یال باماق-ایشیق ساچماق، یالینلاماق-شعله لئمک و یانماق، یالو-شعله، آلو-یالو عینی معنالی سؤزلر دیر. (یالین-شعله، آتش، یالین لیق- یال دیریلیمیش، شعله لئمیش سؤزلرینی ده مثال چکمک اولار).¹² دئمک یال سؤزو اود و آتش معناسیندا گلیمیش دیر. دیوان لغات الترکده، آتش و اود آنلامینی داشیشان یال کؤکلو سؤزلر واردیر.

¹⁰ سووئت ائنسیکلوپئدیاسی، ج 5، صص 57 و 58.

¹¹ آذربایجان قدیم فولکلور رقص لری، کمال حسن‌اوف.

¹² فرهنگ ترکی به فارسی سنگلاخ، میرزا مهدی خان استرآبادی، به ویرایش روشن خیابوی، صص 260 و 261.

دوشونديووموزه گوږه، بو گون ياللى باشى نين لينده اولان يايلىق ايسه، اودون و آلوون علامتى اولراق قالير. ياللى رقصى نين اولدا باغلى اولدوغو شكى ده اوينانيلان زوپو-زوپو ياللى سيندا قالماقدادير. غالب گلن ياللى باشى، آغزينا آغ نفت دولدورار، آغا جا ديرماشار و آغ نفتى، وار گوجويله اوفورر و سچرانتيلار آغاجى يانديرلار. ياللى آذربايجانين آن ياييلميش و سئوملى پاپوليار (خالق طرفيندن بيه نيلن) رقصى اولموشدور. آن مشهور ياللى اوستادلارى، آذربايجانين شرور بؤلگه سيندن اولوبلار. ياللى اوينايانلارين جرگه باشچى سينا مختليف آدلار و ثريلردى؛ رقااص باشى، جنگى باشى، هالاي باشى، مورشود (مرشد) بو آدلار فخرى آدلاردان حساب اولونوردو. ياللى باشينا چوخ واخت آياچچى، يعنى اوينايانلار جرگه سى نين آخيريندا دوران ايفاچى كؤمك ائدير. عادتاً ياللى نى تويون آخيريندا اويناييرلار. (عزير حاجى بى اوفون «كور اوغلو» سو، مسلم ماقامايئوين «نرگيز» ي، جهانگير جهانگير اوفون «آزاد اوپئرا» لارى و سلطان حاجى بى اوفون «گلشن» بالتينده كى ياللى لار چوخ گئنيش مقياسدا تانينميش دير).¹³

2- قايتاغى: آذربايجان رقص لرى نين آن مشهور، گوږل، ايتى و شاقراق ريتملى رقصى دير. آذربايجان خالق رقصى؛ جوشقون، داينيقلى و قهرمان كاراكتئرلى اولوب، كيشى لر طرفيندن سولو، دوئت (ايكى نفر ليك) و يا خود كولتكتيو شكيلده ايفا ائديلير. رقصين منشأى يقين كى، قايتاق لارلا علاقه داردير. ريتمى آلتى سگگيز (6/8)، تئمپى ايسه اول جه ملايم (Andante) و آخيرا ياخين شيديرغى (Presto) اولور. رقصين مئلودياسينى اساساً زورناچى لار دسته سى ايفا ائدير. قايتاغى، آذربايجاندا لزگى-هنگى آدى ايله مشهور دور. شمالى قافقاز و زاقافقازيا خالقلارى آراسيندا گئنيش ياييلميش دير. گورجوستاندا كارتولى و لئكورى آدلانير.¹⁴ كمال حسن اوفون فيكرينه اساساً آن چوخ مباحثه دوغوران رقص دير. رقصين اوږو ايسه ريتمينه، حركت لرى نين قورولوشونا گوږه عادى لزگينكاي ياخين دير.¹⁵ حسن اوف، سونرا عاباس قولو آغا باكى خان اوفون «گلستان ارم» اثرينه اساس لانا راق دئير: «قايتاق داغستانين اوچ ايلتيندن بيرى اولوب، سونرا بو قناعته گليركى؛ يقين داغستان قبيله لر يندن بيرى،

¹³ - سوونت ائتسيكلو پئدياسى، ج 5، صص 57 و 58 .

¹⁴ - سوونت ائتسيكلو پئدياسى، ج 3، ص 8 .

¹⁵ - آذربايجان قديم فولكلور رقص لرى، كمال حسن اوف،

محض قایتاغی قبیله‌سی‌ده رقصین یارادیجیسی اولموش‌دور. مختلف قایتاغی‌لارا عینی حرکت‌لر خاص‌دیر. بونلار، چوخلو هرلنمه و فیزلانمالاردان، حدسیز رنگارنگ دوزومولردن او جمله‌دن بارماق اوسته دورراق توللانمالاردان چیگین‌لری ترپنمه‌دن، سوزگون طرزده اساس گزیشدن، قوللارین وضعیتیندن و ... کیمی حرکت‌لردن و نهایت گئیملرین اوخشارلیغیندان عبارت‌دیر.¹⁶ قایتاغی رقصی، یئددی قارداش، اوغلانلار رقصی و اوچ دوست کیمی دیگر آدلارلادا ایفا اولونوب. بو رقصه آذربایجان موسیقیچی‌لری او جمله‌دن نیازی، عزیز حاجی‌بی‌اوف، توفیق قولی‌اوف، رشید افندی‌اوف و رائوف حاجی‌بی‌اوف مراجعت ائدیب قایتاغی رقص‌لری یاراتمیشلار. کمال حسن‌اوف قایتاغی رقصی حاقیندا بللی بیر نتیجه‌یه چاتمیر.

قایتاقلار کیم‌دیر؟

- «اؤزلرینی قایداکلان آدلاندیریرلار. دارگین‌لرین کیچیک ائتئوگرافیک قوروپو؛ دارگین دیلی‌نین قایتاغ دیالتکتینده دانیشیرلار. داغستانین جنوب و شرق‌ینده یاشاییرلار و دیندارلاری مسلمان‌دیر»¹⁷ بیزیم فیکریمیزجه قایتاغ سؤزو تورک منشألی سؤزدور. قایتاغ؛ بلکه‌ده باشقا خالقلارین ایچری‌سینده آسیمیلارسیا اولموش تورک قبیله‌لریندن‌دیر. بو سؤز، ایکی حیصه‌دن یارانمیش‌دیر: قای+تاق. سؤزون بیرینجی حیصه‌سی قای//قایی قدیم تورک دیلینده چوخ معنالی سؤزدور؛ محکم، گوجلو، برک، ایتی، اوجا، یارادان، یوکسک، اوجا، سرت، دوزلدن (قاییرماق) و... سؤزون باشقا واریانتی ایسه قازدیر؛ بو سؤزه، قافقاز آدیندا و دده قورقود داستانلاریندا آدی چکیلن قازلیق داغی آدیندا دا راست گلک اولور. سؤزون ایکینجی حیصه‌سی ایسه تاق//تاغ// اوست. اوست-اوسته دوزولموش، سیرالانمیش، جرگه، صف، آلی، آرد-آردا دوزولن، باغلانان دسته، زیروه//قله، محکم باغلاماق، محکم‌لندیره، باغلیان، گوجلو توخونان، محکم هورولموش، گوجلو جرگه، محکم سیرا و سایر.. گورونورکی قایتاغ سؤزو تورکجه‌دیر. بو رقص، آذربایجان خالق‌نین رقصی‌دیر. وئرین ایضاحلارا گوره، قایتاغ سؤزو اوجا داغ، یارادان داغ و سرت داغ معنا‌سیندادیر. بو توپونیم نهایت ائتئونیمه (خالق آدی) چئوریلیمیش. خالقین آدی، آته‌یینده یاشادیغی داغین آدیندان

¹⁶- آذربایجان قدیم فولکلور رقص‌لری، کمال حسن‌اوف.

¹⁷- سوونت ائتئیکلوپئدیاسی، ج 3، ص 8.

آلینمیش دیر؛ بو آد ایسه همن خالقین آن چوخ سئودیکی و یاراتدیغی رقصین آدینا چئوریلیمیش دیر. آنجاق بو دییشیلمه پروسئسی اوزون مدّت لی اولموش دور.

3- لزگی: لزگینکا آدی ایله مشهور اولان رقص، لزگی خالق رقصی کیمی قلمه آلینیر. لزگی کیشی لر طرفیندن تک و یا قادینلار طرفیندن قوشا رقص ائدیلیر. ایکی کیشی طرفیندن ایفا اولوندوقدا رقص لارین جلدلیگی و ساییر مهارتینی نمایش ائتدیره ن یاریشا چئوریلیر. چوخ واخت خنجرله ایفا اولونور. مثلودیاسی ریتمیک، دینامیک و یونگول دور. «موسیقی اؤلچوسو 8/6 و 2/2 تئمپی دیر».

یافت، تورکلرین اولو باباسی حساب ائدیلیر. علم عالمینه آوارلار//آبارلارین تورک دیللی خالق

ب ائدن ریخ

کتابلاری 4 گتیریب چیخاریکی